

Обґрунтування моделі компетентного випускника закладу середньої освіти

I. Нестерова

Інститут педагогіки НАПН України, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: nesterovairina3108@gmail.com

Paper received 05.09.18; Accepted for publication 10.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-175VI73-04>

Анотація. У статті виявлено різницю між традиційною та компетентнісно орієнтованою системами навчання, проаналізовано різні підходи до обґрунтування категорій «компетенція» та «компетентність» та визначено складові ознаки моделі компетентного випускника закладу середньої освіти. Визначено, що суттєвою різницею у вказаних системах навчання є наголос на нову одиницю вимірювання навченості учнів. Автор наводить характеристику складових готовності до формування компетентності. Визначено складові ознаки всіх вказаних компетенцій моделі компетентного випускника закладу середньої освіти, які мають стати властивостями особистості, її здатностями, здібностями, вміннями, ознаками тощо.

Ключові слова: компетентнісно орієнтована системами навчання, навченість учнів, модель компетентного випускника закладу середньої освіти

Вступ. Розгортання системного розуміння поняття «компетентність» й актуалізація поняття «компетентнісний підхід» у XX столітті починається з поширенням визначених термінів на сферу бізнесу, менеджменту, маркетингу, військової справи тощо. Такий напрям обґрунтований у концепції Д. Мак Келланда [5]

Проблема значно актуалізувалась після запуску у 1957 р. в СРСР штучного супутника Землі. Зокрема, вона була мотивована на самому високому рівні в уряді США. Американці зробили порівняльний аналіз системи народної освіти США та СРСР, що дало можливість А. Трейсу «What Ivan knows that Johny doesn't» [8, с. 12] пожавити перебудову освіти на основі компетентнісного підходу. Психологи Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Л. С. Виготський, розпочали досліджувати проблеми не лише означення поняття «компетентність» (performance-based education), «компетенція», а й з формування концепції, «компетентнісного навчання».

Таким чином, погляди на поняття «компетентність» у США, Європі та Україні мають свою специфіку і своєрідність. Крім цього, США не долучилися до Болонського процесу, що також накладає свій відбиток на створення єдиного підходу до формування єдиного освітнього простору навчання. З метою погодження понять компетентностей, компетентнісного підходу в рамках ЮНЕСКО у 1996 р. була розроблена платформа ключових компетентностей [2].

У 2005 р. в Європейському Союзі (ЄС) розроблено довідкову систему ключових компетенцій та компетентно-

стей для навчання продовж всього життя. Компетентність розглядалась як комбінація знань, умінь та ставлень. Ключова компетенція визначалась така, яку вимагають індивідууми для особистого розвитку, активного громадянства, соціальної інтеграції й зайнятості [8, с. 13].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою дослідження професійної компетентності педагога займалися і займаються багато зарубіжних і вітчизняних вчених: Л. Ващенко, В. Введенський, М. Жалдак, І. Зязюн, М. Корнілова, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Семенов та інші.

Таким чином, у XX столітті мотивовано у психолого-педагогічні дослідження та практику роботи освітніх закладів: запровадження парадигми компетентнісного підходу навчання; формування науково обґрунтованого поняття «компетентність», «компетенції». Компетентність визначається як сукупність знань, умінь та навичок і певний досвід їх використання для реалізації потенційних можливостей особистості. Поняття «компетентність» включає і когнітивний компонент. Він окрім певного освітнього об'єму знань, вмінь й навичок включає також емоційну складову, яка ґрунтується на двох специфічних аспектах: сформованості мотиваційних установок та усвідомленні мети власної діяльності.

Метою даної статті є виявити різницю між традиційною та компетентнісно орієнтованою системами навчання, та визначити складові ознаки моделі компетентного випускника закладу середньої освіти.

Таблиця 1. Порівняння традиційного та компетентнісно-орієнтованого навчання

Традиційна система навчання	Компетентнісно-орієнтована система навчання
Процес передачі набутого суспільством досвіду суб'єктам навчання	Процес індивідуального набуття досвіду вирішення продуктивно-орієнтованих проблем
Засвоєння визначеної навчальною програмою суми знань, умінь та навичок	Виховання гуманістичних цінностей та формування готовності до продуктивних ефективних дій
Теоретична основа: дидактичні принципи навчання та мотивація навчання	Теоретична основа: педагогіка співробітництва, профільна диференціація за можливостями, мотивація орієнтації на потенціальні цілі розвитку особистості
Забезпечення системного контролю учителя, адміністрації за бальною системою оцінювання	Рейтингова, накопичувальна система оцінювання, забезпечення мотивації самооцінки та самоконтролю
Орієнтація на середнього за рівнем знань учня	Орієнтація на багаторівневу оцінку компетентності учня
Роль учителя: забезпечити учнів системою знань, умінь та навичок, підготувати до майбутнього життя	Роль учителя: організатор учіння учнів, помічник у самостійному навчанні
Роль учня: всебічно гармонійно розвинена особистість на базі загальної середньої освіти	Роль учня: на базі обов'язкових компетентностей, окреслених Стандартом здобути профільні компетентності

Виклад основного матеріалу. Початок XXI століття характеризується значним посиленням процесу диференціації освіти та розвитку теорії й практики особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів. Набуття ж життєво-важливої компетентності є запорукою успішної професійної діяльності майбутнього спеціаліста.

Суттєвою різницею у вказаних системах навчання є наголос на нову одиницю вимірювання навченості учнів [4, с. 14]. Компетентнісна особа – це така особа, коли вона здатна дати результат внаслідок її діяльності, настільки вона здатна розв'язувати практичні завдання, настільки її діяльність ефективна. Сукупність особистих якостей, знань, умінь, навичок, способів дій, які необхідні для продуктивної діяльності утворюють компетенції. Тоді під компетентністю ми розуміємо здатність учня володіти компетенціями: ціннісними, змістовими, загальнокультурними, особистісного самовдосконалення. «Компетенція є нормативною, ідеальною метою освітнього процесу, що моделює якості випускника, а компетентність – його результатом, рівнем прояву (сформованості). Поняття

«компетенція» пов'язане зі змістом сфери діяльності, а «компетентність» – з особистістю, із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях» [4, с. 57].

Успішне формування компетентності залежить від мотиваційної забезпеченості навчально-виховного процесу. Мотивація навчання ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність учня, його готовність до первинного засвоєння знань. Ми окреслили характеристики складових готовності до формування компетентностей: критерії ефективності, показники, методика оцінювання (таблиця 2). Потреба не визначає характеру діяльності, її предмет окреслюється тоді, коли учень починає діяти. Спонукальна (мотиваційна) складова навчальної експериментальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і сенси навчання. Важливою умовою навчання є наявність пізнавальної потреби і мотиву самовдосконалення, самореалізації та самовираження. Емоційне переживання пізнавальної потреби постає як інтерес.

Таблиця 2. Характеристика складових готовності до формування компетентності

<i>Критерії ефективності</i>	<i>Показники</i>	<i>Методики оцінювання</i>
Особистісна рефлексія навчальних досягнень	Рівень розвитку критичного мислення	Статистичний аналіз результатів
Мотивація навчання	Рівень активізації пізнавальної активності учнів	Експертне оцінювання, аналіз результатів анкетування, тестування

У різних джерелах можна відшукати різні підходи до тлумачення понять «компетенція» і «компетентність», певні аспекти процесу формування компетентностей, проблеми оцінювання їх сформованості в учня.

Отже, компетенція виступає для вчителя як завдання: давати знання, уміння, навички, формувати досвід, формувати здатності особистості. А компетентність – це вже сформована та чи інша властивість, спроможність, здатність особистості.

Різні підходи до обґрунтування категорій «компетенція» та «компетентність» проаналізовано в праці В. Введенського, який вважає, що введення поняття компетенції в термінологічну систему сучасної теорії освіти і педагогічну практику дасть змогу отримати деяку «додаткову вартість», а в цьому і полягатиме евристичний потенціал компетентнісного підходу в освіті [1].

Спільним для всіх спроб сформулювати визначення компетенції є розуміння її як здібності (чи готовності) індивіда вирішувати різноманітні проблеми. Компетенція виявляється у сукупності знань, вмінь та навичок, необхідних для вирішення певного завдання. Компетентність, як і компетенція, є інтегральною характеристикою особистості. Компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей людини (знання, уміння, навички), необхідних для здійснення ефективної діяльності в певній галузі, а компетентність – володіння відповідними компетенціями, які включають особисте ставлення до предмета діяльності.

Як стверджує Г.Єльнікова, компетенція – це поняття, що стосується роботи і характеризує сферу професійної діяльності, у якій працівник є компетентним, натомість компетентність – це поняття, що стосується людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи [6].

Наведені тлумачення пояснюють відмінність між поняттями «компетенція» і «компетентність», визначаючи компетенцію як еталон ефективної діяльності у певній

предметній галузі, а компетентність – як рівень опанування працівником компетенцій. На основі аналізу літературних джерел ми дійшли висновку, що компетентність – це не просто володіння знаннями (у таких випадках ми говоримо про ерудицію), але швидше потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи.

Отже, компетенцій багато, вони різні. Серед цього розмаїття виділимо ті, які доцільно і необхідно формувати вже у школі. Це такі компетенції: психологічна компетенція, компетенція «уміння вчитися», громадянська компетенція, соціальна компетенція, комунікативна компетенція здоров'язберігаюча компетенція, полікультурна компетенція, інформаційна компетенція.

У педагогічній літературі є спроби створити таку модель (автори Тетяна Щербань, Іван Єрмаков та інші). Адже вона реалізує зміст освітніх галузей Державного стандарту освіти, завдяки якому і формуються ті чи інші компетентності учнів.

На сьогодні немає чітко визначених критеріїв для оцінювання рівня сформованості компетентностей учня. Більш того, автори поки що обходять це питання. Якщо скористатися ідеєю А. І. Кузьмінського щодо виявлення рівня вихованості учня, то можливо створити такий алгоритм дій по виявленню, вимірюванню та оцінюванню рівнів сформованості компетентностей учня.

В останні роки поняття компетентності викликало широку дискусію серед європейських країн-учасників Організації економічного співробітництва та розвитку, де проводилися дослідження з цієї проблематики, що відображено в Міжнародних документах Європи Міжнародної організації праці. У результаті було розроблено програму, у якій наголошується на тому, що ключові компетентності (key competencies) дають можливість особистості ефективно працювати у багатьох соціальних сфе-

рах, сприяють якісному розвитку суспільства та особистому успіху, отже, можуть бути застосовані до багатьох життєвих сфер.

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі виділено десять ключових компетенцій нової української закладу середньої освіти.

Таблиця 3. Складові ознаки моделі компетентного випускника закладу середньої освіти

Здоров'язберігаюча компетенція	Інформативна компетенція
<ul style="list-style-type: none"> - турбота про власне здоров'я; - наполегливість; - енергійність; - любов до спорту; - ентузіазм; - участь у спортивних змаганнях; - відвідування секції; - самостійне щоранкове виконання вправ; - ставлення до спортивних ігор (знаю, вмію, граю); - заняття танцями тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - вміння одержувати інформацію з різних джерел; - вміння працювати з інформацією; - схильність до систематизації інформації у вигляді схем; - розвиненість культури записів; - естетичність в оформленні матеріалів; - рівень вмінь користування комп'ютерною технікою; - працелюбність; - посидючість тощо.
Психологічна компетенція	Компетенція «Уміння вчитися»
<ul style="list-style-type: none"> - товариськість; - потреба у перебуванні в колективі; - здатність поділитися з товаришами; - кмітливість; - допитливість; - уважність; - спокійність; - врівноваженість; - вміння доводити справу до кінця; - розсудливість; - здатність до самооцінки тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - бажання, хотіння вчитися; - прагнення до власного удосконалення; - розумова активність; - ретельність; - почуття обов'язку; - наполегливість; - вміння визначати головне у роботі; - вміння спланувати свої дії; - вміння планувати свій час; - організованість; - розуміння власного «Я»; - задоволення досягненням тощо.
Комунікативна компетенція	Громадянська компетенція
<ul style="list-style-type: none"> - знання і любов до рідної мови; - знання і любов до державної мови; - користування державною мовою; - уміння звертатись до товаришів; - уміння звертатись до батьків; - уміння звертатись до старших, до вчителів; - вміння слухати і чути співбесідника; - запальність; - скромність; - розсудливість; - зібраність; - доцільне використання невербальних засобів тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - почуття власної гідності; - любов до батьків; - любов до Батьківщини; - ставлення до державної символіки; - любов до рідної мови; - спілкування рідною мовою; - знання державної символіки; - спілкування державною мовою; - національна гордість; - гордість за приналежність до певної національності; - гордість за державу; - почуття обов'язку; - відповідальність перед однокласниками; - повага до пріоритетів держави тощо.
Соціальна компетенція	Полікультурна компетенція
<ul style="list-style-type: none"> - почуття відповідальності; - сміливість; - людяність; - вміння долати конфлікти; - вміння попереджати конфлікт; - щедрість; - чесність; - відвертість; - взаємодопомога; - прояв доброти, чуйності, гуманізму, милосердя; - статус у колективі (лідер, член, ізгой); - сором'язливість тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - людяність; - співчуття; - етична культура; - любов і повага до людей інших національностей; - любов до рідної мови; - совість; - великодушність; - справедливість тощо.

На думку Г.Селевка [3], компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційно насиченого простору.

Схожим є твердження В. Химинець, яка вважає, що компетентнісний підхід переміщує акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності

практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях [7].

Висновки. Отже, викладений матеріал дозволяє зробити висновок, що «компетентнісний підхід» - передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від педагога до учня, а формування у майбутніх фахівців професійної компетентності; «компетенція» - сукупність взаємопов'язаних якостей людини (знання, уміння, навички), які є необхідними для здійснення ефективної діяльності в певній галузі; «компетентність» – володіння відповідними компетенціями, які включають особисте ставлення до предмета діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В.Н.Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С.51-55
2. Делор Ж. Образование: необходимая утопия / Делор Ж. – Москва : Педагогика, 1998. – 32 с.
3. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
4. Скарбич С.Н. Формирование исследовательских компетенций учащихся в процессе обучения решению планиметрических задач: [учеб. пособие]/СкарбичС.Н. –Москва : ФЛИНТА, 2011. –194с.
5. Тараненко І.Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід Європейських країн / І.Г. Тараненко // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві. – Київ, 2000. – С. 37-40.
6. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / [Г.В.Єльнікова, О.І.Зайченко, В.І.Маслов та ін.]; за ред. Г.В.Єльнікової. – К.; Чернівці: Книги-XXI, 2010. – 460 с.
7. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / Химинець В. – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
8. EU. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework – Brussels: European Commission, 2005.
9. Trace A.S. What Ivan Knows That Johny Doesn't / A.S Trace – NY: Random House, 1961. – 213p.

REFERENCES

1. Vvedenskij V. N. Modeling the professional competence of the teacher / V.N.Vvedenskij // Pedagogika. – 2003. – № 10. – pp. 51-55
2. Delour J. Education: Necessary Utopia / Delor G. - Moscow: Pedagogics, 1998. - 32 p.
3. Seleuko G. Competencies and their classification / G. Selevko // Public education. - 2004. - No. 4. - pp. 138-143.
4. Skarbich S. N. Formation of research competencies of students in the process of teaching solving planimetric problems: [Textbook allowance] / S. N. Skarbich - Moscow: FLINTA, 2011. -194 p.
5. Taranenko I. G. Development of life competence and social integration: experience of European countries / I. G. Taranenko // Steps to Competence and Integration in Society. - K., 2000. - pp. 37-40.
6. Theoretical and methodological principles of modeling of professional competence of heads of educational institutions: monograph / [G. V. Elynikova, O. I. Zaichenko, V. I. Maslov, etc.]; for ed. G.V. Yelnikova. - K. ; Chernivtsi: Books XXI, 2010. - 460 p.
7. Khiminets V. Competent approach to the teacher's professional development [Electronic resource] / Khimynets V. – Available at : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

Validation of competent graduate of the secondary education institution model**I. Nesterova**

The article reveals the difference between traditional and competently oriented educational systems, various approaches to the substantiation of the categories "competence" and "competency" are analyzed and the components of the model of a competent graduate of the secondary education institution are defined. An attempt is made to compare traditional and competency-based learning. It has been determined that a significant difference in the mentioned learning systems is the emphasis on a new unit of student learning measurement. The author gives a description of components of readiness for the formation of competence. The above explanations explain the difference between the concepts of "competency" and "competence", defining competency as a benchmark for effective activity in a particular subject area, and competence - as a level of mastery of the competence of the employee.

Keywords: *competently oriented systems of education, students' learning, model of a competent graduate of the secondary education institution.*